

УДК 37.035.614.253.574

Олена Тітова

Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України

ORCID ID 0000-0002-6081-1812

DOI 10.24139/2312-5993/2025.06/352-366

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена визначенню актуальних напрямів цілеспрямованого розвитку екологічної культури майбутніх фахових молодших бакалаврів для підвищення рівня їх професійно-екологічної підготовки у фахових коледжах. У дослідженні екологічна культура розглядається як інтегративна властивість особистості, що поєднує екологічні знання, уміння, навички, розвинуте екологічне мислення, екологічний світогляд за рахунок опанованого досвіду природоохоронної діяльності, вирізняється високим ступенем відповідальності особи за стан навколишнього середовища, збереження природних ресурсів та дотриманням норм екологобезпечної поведінки. Основною концептуальною ідеєю дослідження є положення: екологічна культура, опертям якої є екологічна компетентність майбутніх фахових молодших бакалаврів, має системно розвиватися яку перебігу опанування студентами професійно-екологічними знаннями, так і в процесі екологічного виховання та практичної діяльності з охорони довкілля.

Засобами експертної оцінки встановлено основні напрями цілеспрямованого розвитку екологічної культури студентів фахових коледжів, до яких віднесено такі детермінанти: «Екологізацію змісту професійної підготовки фахівців середньої ланки»; «Екологічне виховання як напрям виховної роботи»; «Участь студентів у науково-пошуковій роботі екологічного спрямування»; «Оволодіння студентами змістом дисципліни «Основи екології»; «Участь студентів у масових заходах екологічного характеру»; «Екологізацію освітнього середовища фахового коледжу»; «Опанування студентами знаннями екологічно орієнтованих дисциплін. На основі вивчення практики професійно-екологічної підготовки студентів у коледжах зроблено висновок про ефективність та перспективність сучасних форм естетико-екологічного розвитку студентів фахових коледжів (апсайклінг-майстерні, еко-графіті, дизайн «Кишенькових парків», ленд-арт акції тощо).

Ключові слова: екологічна культура; заклад фахової передвищої освіти; фаховий молодший бакалавр; екологічна свідомість; екологічна етика; екологічна освіта; професійна підготовка.

Постановка проблеми. У контексті сучасних глобальних викликів, зумовлених антропогенним тиском на біосферу, зміною клімату та вичерпаністю природних ресурсів, трансформація екологічної свідомості суспільства стає вкрай актуальним питанням національної безпеки та виживання людства. Особливої значущості ця проблема набуває в Україні, де війна нищить екосистеми вже більше 10 років. Масштаби екологічних руйнувань, спричинені військовими діями, багаторічним промисловим навантаженням, прагматично-утилітарним ставленням до

природи мають системний характер, що унеможлиблює швидке відновлення екосистем. Розмінування територій, відновлення біорізноманіття у заповідних зонах, процеси природного очищення ґрунтів від хімічного забруднення потребують тривалих часових циклів, що виходять далеко за межі одного покоління. Саме тому експерти наголошують, і з цим слід погодитися, що екологічне відродження України – це не разовий проєкт, а стратегічний шлях тривалістю у десятиліття. Природно, така стратегія відновлення природи вимагатиме залучення колосальних ресурсів, впровадження наукоємних технологій рекультивації, і, що є не менш важливим, фахівців нової генерації – особистостей, які володіють не лише розвинутими професійними компетентностями, а й високим рівнем екологічної культури.

Зрештою, варто вказати, що необхідність формування екологічної культури молоді закріплена у низці стратегічних державних документів. Зокрема, у Законі України «Про освіту» (Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII) наголошується на необхідності формування екологічної компетентності як однієї з ключових для сучасної людини. У свою чергу, Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» наголошує на важливості екологічної освіти та просвіти як фундаменту для сталого розвитку (Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02. 2019 № 2697-VIII). Маємо констатувати, що й інші сучасні освітньо-нормативні документи передбачають відхід від репродуктивного засвоєння екологічного матеріалу до формування ціннісних орієнтацій, що трансформують екологічні знання у свідомі повсякденні дії та професійну відповідальність майбутніх фахівців.

Натомість аналіз практики формування екологічної компетентності майбутніх фахових молодших бакалаврів, розвитку екологічної свідомості, екологічного мислення студентів переконує, що в освітньому процесі фахових коледжів наявною є суперечність між високими вимогами суспільства до екологічної відповідальності фахівців середньої ланки та низьким рівнем професійно-екологічної підготовки випускників закладів фахової передвищої освіти. Відтак, постає необхідність наукового обґрунтування основних актуальних напрямів розвитку екологічної культури студентів задля забезпечення продуктивної професійно-екологічної підготовки фахівців у закладах фахової передвищої освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретико-методологічною основою розв'язання проблеми розвитку екологічної культури здобувачів освіти слугують праці таких учених, як: В. Боголюбов, О. Вернік, С. Дерябо, І. Коренева, Л. Лук'янова, О. Паламарчук, В. Панов, Н. Пустовіт, С. Рудишин, Т. Саєнко, Л. Руденко, Г. Філіпчук, Ю. Швалб, С. та ін.; теоретико-методичні аспекти професійно-екологічної підготовки фахівців у закладах освіти обґрунтовані у працях Л. Базиль, О. Байрамової, Г. Белянської, О. Гуренкової, Л. Герганова, О. Даниленка, В. Добровольської, С. Криштоп, П. Лузана, І. Пасічника, М. Приходька, Т. Рулевської, О. Тітової, О. Шафран, В. Шустя та ін. Аналіз сучасних досліджень свідчить про глибокий інтерес науковців до питань екологізації освіти, проте специфіка розвитку екологічної культури студентів в умовах коледжу, де здійснюється професійно-екологічна підготовка саме фахівців середньої ланки, потребує подальшого детального вивчення.

Метою статті є обґрунтування основних напрямів цілеспрямованого розвитку екологічної культури майбутніх фахових молодших бакалаврів для підвищення рівня їх професійно-екологічної підготовки у фахових коледжах.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження використано теоретичні (теоретичний аналіз наявних наукових праць, вивчення вимог нормативно-правових документів екологічного змісту – задля з'ясування рівня розробленості проблеми дослідження та визначення напрямів наукового пошуку; порівняння – з метою вивчення концептуальних ідей і положень щодо розв'язання проблеми; аналіз і синтез – задля з'ясування особливостей професійно-екологічної підготовки студентів фахових коледжів, обґрунтування змісту розвитку їх екологічної культури; і емпіричні (педагогічне спостереження, бесіди, опитування, експертні оцінки – для визначення напрямів, оптимальних форм розвитку екологічної культури майбутніх фахових молодших бакалаврів).

Виклад основного матеріалу. Підготовка фахівців середньої ланки має на меті формування не лише високого рівня їх професійної компетентності, а й розвиненої екологічної відповідальності особистості, яка виражається в глибокому усвідомленні наслідків своєї (та підлеглих) професійної діяльності для довкілля та готовності приймати рішення, які мінімізують екологічні ризики навіть у ситуаціях економічної доцільності. На вказаних аспектах наголошується у статті 7 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»: «Підвищення

екологічної культури суспільства і професійна підготовка спеціалістів забезпечуються загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням в галузі охорони навколишнього природного середовища». І далі: «Екологічні знання є обов'язковою кваліфікаційною вимогою для всіх посадових осіб» (Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Відтак, актуальність продуктивної, цілеспрямованої професійно-екологічної підготовки фахівців у коледжах нині не викликає сумнівів. Результат такої підготовки – сформована екологічна культура випускника, яку, услід за Т. Рулевською (Рулевська, 2023), розглядаємо як інтегративну властивість особистості, що поєднує екологічні знання, уміння, навички, розвинуте екологічне мислення, екологічний світогляд за рахунок опанованого досвіду природоохоронної діяльності, вирізняється високим ступенем відповідальності за стан навколишнього середовища, збереження природних ресурсів та дотриманням норм екологобезпечної поведінки. Досліджувана властивість особистості сучасного техника, технолога чи менеджера суттєво відрізняється від його екологічної компетентності: якщо екологічна компетентність презентується як здатність, вміння зробити виробництво безпечним, навичка виконання робіт без шкоди для довкілля, то екологічна культура – це світогляд фахівця, його внутрішній стан, ціннісні орієнтації особистості, спосіб життя у гармонії з довкіллям.

Наша позиція щодо сутності розглядуваних феноменів узгоджується з результатами дослідження О. Джам, яка доводить: екологічна компетентність фахівця характеризує його здатність успішно розв'язувати професійно-екологічні ситуації, діяти в інтересах збереження природи. Справедливо, на нашу думку, учена вказує: «Формування екологічної компетентності громадян є одним з найголовніших завдань освіти сталого розвитку. Екологічна компетентність дає змогу сучасній особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку. Тому екологічна освіта потребує особливої уваги. Оскільки збалансованість є результатом узгодження економічно-соціального розвитку суспільства та збереження довкілля, однією з важливих тенденцій у екологічній складовій є формування у громадянина здатності приймати рішення і діяти в інтересах сталості» (Джам, 2016, с. 105).

У свою чергу, Г. Найдьонова і Я. Фурдуй також пов'язують екологічну компетентність зі здатністю особи застосовувати набуті

екологічні знання, уміння, навички природоохоронної діяльності при розв'язанні реальних екологічних ситуацій. Зацікавлюють напрями формування екологічної компетентності студентів, до яких учені слушно відносять: 1. Створення умов для опанування студентами нормами і правилами екологічно доцільної поведінки; 2. Сприяння розвитку екологічних переконань; 3. Формування адекватних почуттів, пов'язаних із природою та її екологічним станом; 4. Формування у здобувачів освіти умінь приймати відповідальні рішення в конкретних екологічних ситуаціях; 5. Самовиховання студентів (Найдьонова, Фурдуй, 2018, с. 124).

Результати аналізу сучасної практики екологічної освіти студентів переконують, що формування екологічної компетентності майбутнього фахового молодшого бакалавра здійснюється, зазвичай, засобами фундаментальних екологічних дисциплін (зокрема, «Екологія», «Основи екології», «Екологія та захист навколишнього середовища» й інші варіанти назв) та дисциплін екологічного спрямування («Охорона праці», «Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці та охорона праці в галузі», «Безпека життєдіяльності та охорона праці» тощо). Між тим, екологічна культура, опертям якої є екологічна компетентність майбутніх фахових молодших бакалаврів, комплексно розвивається і в перебігу опанування студентами освітньо-професійної програми, і в процесі екологічного виховання, і під час практичної діяльності з охорони довкілля тощо.

Отже, для обґрунтування основних напрямів цілеспрямованого розвитку екологічної культури студентів фахових коледжів на першому етапі було проведено пілотажне дослідження. Його метою було виявлення сукупності актуальних векторів педагогічної взаємодії, що поєднує змістові, методичні та технологічні ресурси фахового коледжу для формування екологічно відповідальної особистості майбутнього фахівця середньої ланки. До дослідження було залучено педагогічних працівників ВСП «Немішаївський фаховий коледж НУБіП України»; ВСП «Оріхівський фаховий коледж Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного», фахівці Державної установи «Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти», Інституту професійної освіти НАПН України. За результатами опитування було відібрано 17 актуальних напрямів розвитку екологічної культури студентів фахових коледжів, зокрема:

1. Цифровізація екологічної освіти (створення студентами тематичного цифрового контенту, ведення еко-блогів у соціальних

мережах коледжу, популяризація екологічних знань через мультимедійні платформи);

2. Оволодіння студентами змістом дисципліни «Основи екології»;

3. Формування культури свідомого еко-споживання (впровадження принципів мінімізації побутових відходів, фудшерінгу, свідомого вибору екологічної продукції та відмови від надмірного споживання в повсякденному житті);

4. Екологізація змісту професійної підготовки фахівців середньої управлінської ланки;

5. Розвиток екологічного лідерства через студентське самоврядування – діяльність екологічних секторів (комітетів) в органах студентського самоврядування, участь студентів у розробці та впровадженні внутрішніх «зелених» правил в освітнє середовище коледжу;

6. Стимулювання екологічного підприємництва – розробка студентами бізнес-моделей на засадах циклічної економіки, участь у конкурсах екологічних стартапів та проєктів із соціального підприємництва;

7. Участь студентів у масових заходах екологічного характеру (волонтерство в еко-організаціях, толоки, висадка дерев, квітів, очищення водойм від сміття тощо);

8. Розвиток критичного еко-мислення та екологічної медіа грамотності здобувачів освіти – навчання студентів ідентифікації фактів маніпуляції («грінвошингу») в екологічному маркетингу, розрізнення наукових даних та екологічних міфів у медіа просторі;

9. Екологічне виховання як напрям виховної роботи (екологічні екскурсії, екологічні свята, тренінги, диспути та ін.);

10. Міжнародна екологічна співпраця – участь студентів у міжнародних еко-проєктах, грантових програмах (наприклад, «Erasmus +»), обмін досвідом щодо екологічної освіти студентів із закордонними закладами освіти;

11. Участь студентів у науково-пошуковій роботі екологічного спрямування (робота в екологічних гуртках, виконання еко-проєктів з переробки вторинної сировини, енергоефективності в гуртожитках, корпусах);

12. Опанування студентами знаннями еко-психології, принципів та правил екозбережувальної діяльності – усвідомлення взаємозв'язку стану довкілля та ментального здоров'я людей, вивчення практики

фітодизайну приміщень для покращення мікроклімату та когнітивного благополуччя;

13. Екологічна взаємодія з місцевою громадою та бізнесом – спільні зі стейкхолдерами проекти з благоустрою територій, екологічний аудит місцевих локацій та участь у розробці еко-програм територіальних громад;

14. Естетико-екологічний розвиток студентів – виготовлення художніх виробів із вторинної сировини, створення тимчасових композицій із природних матеріалів (каміння, листя, гілки, стовбури дерев), застосування принципів еко-дизайну в оформленні освітнього простору коледжу;

15. Опанування студентами знаннями екологічно орієнтованих дисциплін («Безпека праці», «Охорона праці в галузі», «Безпека життєдіяльності» тощо);

16. Екологізація освітнього середовища фахового коледжу (впровадження системи «Зеленого офісу/коледжу» – роздільний збір сміття, економія паперу, енергоефективність, відмова від одноразових стаканів тощо);

17. Формування антикорупційної еко-свідомості здобувачів фахової передвищої освіти – вивчення етичних та сучасних правових аспектів природокористування, запобігання порушенням екологічного законодавства у майбутній професійній діяльності.

На другому етапі дослідження методом експертного оцінювання з наведеного переліку було відібрано 7 найбільш вагомих напрямів розвитку екологічної культури майбутніх фахових молодших бакалаврів та проведено їх ранжування. Підкреслимо, що число «7» визначає ту оптимальну кількість одиниць інформації, яку здатна утримувати людина в оперативній пам'яті. Мовиться про результати психологічного дослідження Дж. Міллера (США), висвітлені у статті (1956 р.) «Магічне число сім, плюс-мінус два: деякі межі нашої здатності обробляти інформацію» (Miller, 1956). Результати експертної оцінки напрямів розвитку екологічної культури майбутніх фахових молодших бакалаврів у коледжах подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Матриця результатів ранжування напрямів розвитку екологічної культури студентів фахових коледжів

№ експерта	Напрями розвитку екологічної культури студентів							Σ
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
1	2	5	4	3	6	7	1	28
2	6	5	2	4	1	7	3	28
3	7	5	4	3	2	1	6	28
4	2	1	3	4	5	6	7	28
5	5	3	4	2	6	1	7	28
6	2	3	4	5	6	7	1	28
7	6	5	4	3	2	1	7	28
8	4	5	3	6	2	7	1	28
9	5	4	6	7	1	2	3	28
10	3	2	7	5	6	4	1	28
11	3	2	7	1	4	5	6	28
12	3	4	6	2	1	5	7	28
13	7	3	5	1	2	6	4	28
14	3	2	4	1	5	6	7	28
15	3	1	2	4	6	5	7	28
16	3	1	2	4	5	7	6	28
17	2	2	4	5,5	5,5	7	2	28
Σ	66	53	71	60,5	65,5	84	76	476
Місце	4	1	5	2	3	7	6	-

Примітка: I – оволодіння студентами змістом дисципліни «Основи екології»;

II – екологізація змісту професійної підготовки фахівців середньої ланки;

III – участь студентів у масових заходах екологічного характеру (волонтерство веко-організаціях, толоки, висадка дерев, квітів, очищення водойм від сміття тощо);

IV – екологічне виховання як напрям виховної роботи (екологічні екскурсії, екологічні свята, тренінги, диспути тощо);

V – участь студентів у науково-пошуковій роботі екологічного спрямування (робота в екологічних гуртках, виконання еко-проектів з переробки вторинної сировини, енергоефективності в гуртожитках, корпусах);

VI – опанування студентами знаннями екологічно орієнтованих дисциплін («Безпека праці», «Охорона праці в галузі», «Безпека життєдіяльності» тощо);

VII – екологізація освітнього середовища фахового коледжу (впровадження системи «Зеленого офісу/коледжу» – роздільний збір сміття, економія паперу, енергоефективність, відмова від одноразового посуду тощо).

Аналіз даних свідчить, що отримано досить достовірні експериментальні дані: різниця між найменшою сумою рангів (53) і найбільшою сумою (84) складає 31. Крім того, достатньо прийнятною виявилася і єдність думок експертів, яка вираховувалася як коефіцієнт конкордації (τ), запропонований М. Кенделлом та Б. Смітом [5]: $\tau = 0,51$. Нарешті, вартує відмітити й те, що відібрані експертами напрями

відображають основні детермінанти професійно-екологічної підготовки майбутніх фахівців середньої ланки: екологічну освіту; екологічне виховання; практичну діяльність здобувачів фахової передвищої освіти з охорони довкілля. Для унаочнення рангових місць визначених напрямів побудовано діаграму (Рис.1).

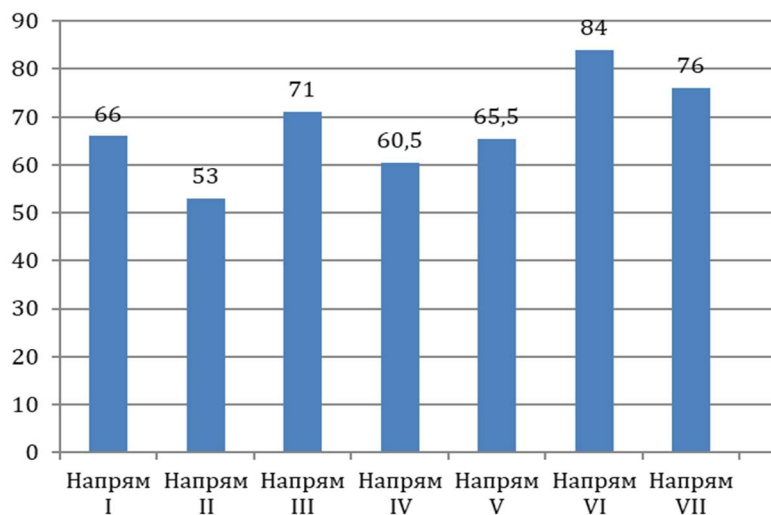

Рис. 1. Діаграма результатів ранжування напрямів розвитку екологічної культури студентів фахових коледжів

Як це видно з рисунку 1, найменшу суму рангів набрав (та, відповідно, посів перше місце) напрям розвитку екологічної культури студентів «Екологізація змісту професійної підготовки фахівців середньої ланки». Насамперед зазначимо, що услід за Т. Саєнко (Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року) під екологізацією змісту професійної підготовки фахівців у коледжах розуміємо посилення еколого-свідоглядних орієнтирів кожного компонента освітньо-професійної програми (навчальні дисципліни, курсові проєкти (роботи) практики, кваліфікаційна робота тощо), надання фаховим дисциплінам, проєктам, практикам екологічного спрямування. Як переконливо доводить Т. Рулевська (Рулевська, 2023, с. 137), екологізація фахової дисципліни здійснюється за певними етапами, зокрема: а) відбір екологічних фактів, понять, положень, пов'язаних із змістом даної фахової дисципліни; б) аналіз розділів, тем, питань програми фахової дисципліни на предмет екологізації її змісту; в) взаємне узгодження змісту фактів, понять, процесів, явищ для формування загальних і спеціальних компетентностей майбутніх фахівців з використанням матеріалу екологічного характеру; г) включення екологічного матеріалу у вигляді понять фактів,

прикладів, явищ, теорій до змісту розділів, тем, питань навчальної програми фахової дисципліни.

Як свідчить освітня практика, опанування «екологізованих» фахових дисциплін дозволяє майбутнім фахівцям: оволодівати методами раціонального природокористування, характерними для їх конкретної галузі; сприяє формуванню професійно-екологічної етики; стимулює розвиток екоцентричного мислення, екологічної свідомості особистості. Не менш важливим є й те, що екологізація змісту фахових дисциплін забезпечує майбутніх техніків, технологів, менеджерів інструментарієм впровадження «зелених» технологій та принципів сталого розвитку безпосередньо на робочих місцях.

На другому місці в ранжованому ряду основних детермінант розвитку екологічної культури студентів коледжу – екологічне виховання як напрям виховної роботи зі студентською молоддю. Така позиція експертів очевидна: по-перше, екологічне виховання – це цілеспрямований вплив на особистість студента за допомогою системи методів, форм, педагогічних технологій, що має на меті розвиток екологічної свідомості, екологічної культури, екологічної поведінки та екологічної відповідальності майбутніх фахівців; по-друге, участь у заходах екологічного виховання забезпечує безпосередній контакт з довкіллям, що сприяє глибшому розумінню біологічного різноманіття, усвідомленню вихованцями вразливості місцевих екосистем; по-третє, організація та проведення екологічних свят («День землі», «День води» та ін.) сприяє згуртуванню студентської молоді навколо ідеї збереження довкілля.

Не менш важливим є й те, що через неформальне спілкування під час екологічних заходів педагогічні працівники мають змогу практично показувати власний приклад дбайливого ставлення до природи, допомагають студентам відпрацювати конкретні уміння і навички прийняття відповідальних рішень у повсякденному житті. Досвід організації таких заходів переконує, що участь студентів (зокрема, краще усієї студентської групи, а не окремих її членів) виховує почуття причетності до глобальних екологічних рухів, формує у здобувачів фахової передвищої освіти креативні підходи до вирішення екологічних викликів сучасності.

Цілком очікуваним для нас виявився той факт, що експерти на третє місце детермінант розвитку екологічної культури студентів поставили «Участь студентів у науково-пошуковій роботі екологічного

спрямування (робота в екологічних гуртках, виконання еко-проектів з переробки вторинної сировини, енергоефективності в гуртожитках, корпусах)». Практика свідчить, що цей напрям є вкрай важливим, оскільки науковий підхід до розв'язання екологічних проблем формує творчий потенціал студента, розвиває інтелектуальний ресурс професіонала, здатного до екологічної модернізації своєї галузі.

Особливо продуктивно науково-пошукова робота викладачів, майстрів виробничого навчання, студентів здійснюється в аграрних закладах фахової передвищої освіти. Наприклад, у Ніжинському фаховому коледжі традиційно успішно працює гурток «Життя в стилі ЕКО». Поєднуючи теоретичні розвідки з практичною діяльністю, його учасники залучаються до еко-волонтерства, розробки проектів переробки продукції, просвітницької роботи серед молоді міста. Цікава науково-пошукова робота екологічного спрямування організована в Заліщицькому фаховому коледжі імені Є. Храпливого. Завдяки своєму унікальному розташуванню в Придністровському каньйоні, педагогічні працівники приділяють тут значну увагу екологічним екскурсіям, польовим дослідженням. У коледжі активно розробляються та впроваджуються проекти з вивчення біорізноманіття, раціонального використання земельних ресурсів.

Боярський фаховий коледж НУБіП України гуртує студентів, педагогічних працівників навколо ідей озеленення та енергозбереження. Наприклад, студенти беруть участь у проектах на кшталт «Зелений щит» (проблема захисту довкілля від шуму та пилу), активно співпрацюють з міжнародними організаціями (наприклад, UNICEF) у молодіжних еко-ініціативах та ін. У Білгород-Дністровському фаховому коледжі у науково-пошуковій роботі студентів здебільшого робиться акцент на природокористуванні. Тут активізується проектна діяльність студентів, педагогічних працівників щодо моніторингу стану водних ресурсів та впровадження еко-технологій у виробництво.

Нарешті, Немішаєвський фаховий коледж НУБіП України є одним із лідерів в організації екологічних досліджень – це дозволяє його потужна матеріально-технічна база, кваліфіковані науково-педагогічні і педагогічні працівники, партнерські відносини з роботодавцями. Тому не дивно, що цей коледж часто стає майданчиком для всеукраїнських екологічних злетів та конкурсів.

Природно, крім вказаних, і решта виокремлених експертами напрямів розвитку екологічної культури студентів є вкрай важливими,

вони органічно входять в систему професійно-екологічної підготовки майбутніх фахівців середньої ланки. Це і участь студентів у масових заходах екологічного характеру, і екологізація освітнього середовища, і опанування студентами матеріалом екологічно орієнтованих дисциплін («Безпека праці», «Охорона праці в галузі», «Безпека життєдіяльності») та ін. Натомість серед сучасних, актуальних і перспективних напрямів маємо виділити «Естетико-екологічний розвиток студентів», який вже потужно презентував себе в таких формах:

– *апсайклінг-майстерні (UpcyclingArt)* – створення арт-об'єктів, елементів декору або корисних речей для коледжу зі старих меблів, пластику, металообробки чи текстилю;

– *еко-графіті (мохове графіті)* – створення живих малюнків або написів на стінах за допомогою спеціальної суміші зі спор моху, яка росте та зеленіє, не пошкоджуючи поверхню;

– *дизайн «Кишенькових парків» (PocketParks)* – залучення студентів до проектування та облаштування мініатюрних зелених зон відпочинку у внутрішніх двориках або на терасах корпусів коледжу;

– *виставки «Сміття як мистецтво» (TrashArt)*: проведення тематичних конкурсів інсталяцій, де головною умовою є використання вторинної сировини для вираження соціальної ідеї;

– *створення «Вертикальних садів» («Фітодизайн»)*: розробка та догляд за живими стінами з рослин у фойє, навчальних кабінетах, що поєднує ботанічні знання з інтернетним дизайном;

– *виставки мобільної фотографії*: конкурси на тему «Краса в деталях природи», «Екологічні болі мого міста», де студенти через візуальні образи вчать бачити естетику довкілля;

– *ленд-арт акції (LandArt)*: створення тимчасових композицій із природних матеріалів (каміння, листя, гілок, піску) безпосередньо на території коледжу або в місцевому парку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У дослідженні висвітлюються детермінанти розвитку екологічної культури студентів фахових коледжів, яка розглядається як інтегративна властивість особистості, що поєднує екологічні знання, уміння, навички, розвинуте екологічне мислення, екологічний світогляд за рахунок опанованого досвіду природоохоронної діяльності, вирізняється високим ступенем відповідальності за стан навколишнього середовища, збереження природних ресурсів та дотриманням норм екологобезпечної поведінки. Науково обґрунтовано основні напрями цілеспрямованого

розвитку екологічної культури майбутніх фахівців середньої ланки, до яких віднесено такі детермінанти: «Екологізацію змісту професійної підготовки фахівців середньої ланки»; «Екологічне виховання як напрям виховної роботи»; «Участь студентів у науково-пошуковій роботі екологічного спрямування»; «Оволодіння студентами змістом дисципліни «Основи екології»; «Участь студентів у масових заходах екологічного характеру»; «Екологізацію освітнього середовища фахового коледжу» та ін. Зроблено висновок про ефективність та перспективність сучасних форм естетико-екологічного розвитку студентів фахових коледжів (апсайклінг-майстерні, еко-графіті, дизайн «Кишенькових парків», ленд-арт акції тощо).

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо з розробленням методичної системи цілеспрямованого розвитку екологічної культури студентів закладів фахової передвищої освіти аграрного профілю.

ЛІТЕРАТУРА

- Джам О. А. Екологічна компетентність як показник якості екологічної освіти та екологічної безпеки у системі принципів і стратегій сталого розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Екологія.* 2016. Вип. 14. С. 102-105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhNU_2016_14_17 (Dzham, O. A. (2016). Environmental competence as an indicator of the quality of environmental education and environmental safety in the system of principles and strategies of sustainable development. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Ecology, 14, 102–105.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhNU_2016_14_17
- Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Law of Ukraine “On Education”. (2017). No. 2145-VIII, September 5. *Verkhovna Rada of Ukraine: Official Web Portal.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>)
- Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02. 2019 № 2697-VIII (Law of Ukraine “On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine until 2030”. (2019). No. 2697-VIII, February 28. *Verkhovna Rada of Ukraine*)
- Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (Law of Ukraine “On Environmental Protection”. *Verkhovna Rada of Ukraine.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>).
- Лузан, П. Г., Сопівник, І. В., Виговська, С. В. (2016). *Методологія та організація науково-педагогічних досліджень.* Київ: ЦП «Компринт» (Luzan, P. H., Sopivnyk, I. V., & Vyhovska, S. V. (2016). *Methodology and organization of scientific and pedagogical research.* Kyiv: TsP “Komprynt”).
- Найдьонова, Г. Г., Фурдуй, Я. О. (2018). Формування екологічної компетентності студентської молоді. *Наукові записки Центральноукраїнського державного*

педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки, 161, 124–129 (Naidonova, H. H., & Furdui, Ya. O. (2018). Formation of environmental competence of student youth. *Scientific Notes of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, 161, 124–129).

Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013 (Decree of the President of Ukraine “On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021”. (2013). No. 344/2013, June 25.).

Рулєвська, Т. Ф. Розвиток екологічної культури майбутніх фахівців морського і річкового транспорту у коледжах: дис... доктора філософії за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)». Київ, 2023 (Rulievskaya, T. F. (2023). *Development of environmental culture of future specialists in maritime and river transport in colleges* (Doctor of Philosophy dissertation, Specialty 015 “Professional Education”). Kyiv.

Саєнко, Т. В. (2008). *Освіта екобезпечної інформаційного суспільства: проблеми і перспективи*. Київ: Освіта України (Saienko, T. V. (2008). *Education of an environmentally safe information society: Problems and prospects*. Kyiv: OsvitaUkrainy).

Milltr G. A., 1956. The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information. *Psychological Review*, 63(2), 81-97. URL: <https://doi.org/10.37/h0043158>.

SUMMARY

Titova Olena. Main directions for the development of environmental culture of students of professional pre-higher education.

The article is devoted to identifying relevant directions for the purposeful development of environmental culture of future professional junior bachelors in order to enhance the level of their professional and environmental training in professional colleges. In the study, environmental culture is considered as an integrative personal quality that combines environmental knowledge, skills and abilities, developed environmental thinking and worldview based on acquired experience in environmental protection activities, and is characterized by a high level of personal responsibility for the state of the environment, conservation of natural resources, and adherence to the norms of environmentally safe behavior. The main conceptual idea of the research is the assertion that environmental culture, grounded in the environmental competence of future professional junior bachelors, should be systematically developed both in the process of mastering professional and environmental knowledge and through environmental education and practical environmental protection activities.

Using expert assessment methods, the main directions for the purposeful development of environmental culture of students in professional colleges have been identified. These include such determinants as: “Greening the content of professional training of mid-level specialists”; “Environmental education as a direction of educational work”; “Students’ participation in scientific and research activities of environmental orientation”; “Mastering the content of the discipline ‘Fundamentals of Ecology’”; “Students’ participation in mass environmental events”; “Greening of the educational environment of a professional college”; and “Mastering knowledge of environmentally oriented disciplines.” Based on the analysis of the practice of professional and environmental training of students in colleges, a conclusion is made about the effectiveness and prospects of modern forms of aesthetic and environmental

development of students in professional colleges (upcycling workshops, eco-graffiti, 'Pocket Park' design, land art activities, etc.).

Key words: *environmental culture; professional pre-higher education institution; professional junior bachelor; environmental awareness; environmental ethics; environmental education; professional training.*

УДК 37.015.3:502:39:37.014.5

Світлана Толочко

Інститут проблем виховання НАПН України

ORCID ID 0000-0002-9262-2311

DOI 10.24139/2312-5993/2025.06/366-383

ЕТНОПЕДАГОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ГУМАНІТАРНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті обґрунтовано актуальність етнопедагогічного підходу до формування екологічної культури особистості в умовах полікультурної освіти та глобальних цивілізаційних викликів. Доведено, що сучасна екологічна криза має не лише техногенний, а й ціннісно-нормативний характер, що зумовлює необхідність переосмислення аксіологічних засад взаємодії людини з довкіллям. Проаналізовано еволюцію філософсько-екологічної парадигми: від антропоцентричної моделі експлуатаційного природокористування до гуманітарної парадигми гармонійного співрозвитку в системі «Людина — Природа». Визначено, що етнопедагогіка володіє значним потенціалом для системного формування інтелектуальних, емоційно-чуттєвих та практично-діяльних компонентів екологічної культури. Розкрито зміст етнокультурного модуля гуманітарно-екологічної освіти, який інтегрує знання про морально-етичні традиції ставлення до природи в різних народів, народний ідеал гармонійно розвиненої особистості, засоби вираження гуманістичного світогляду у фольклорі, побуті, народних промислах. Обґрунтовано, що традиційна етнокультура, позбавлена технократичного антропоцентризму, утверджує філософію гармонії, де цінність особистості визначається здатністю до співіснування з природою. Проілюстровано вплив природно-географічних чинників (степ, ліс, гори) на формування етнопсихологічних особливостей та екоетичних традицій українських етносів. Доведено виховну цінність пареміологічного фонду, казкового епосу, народних норм поведінки в природі як інструментів формування емпатії, естетичного сприйняття довкілля та відповідального природокористування. Запропоновано модель реалізації етнопедагогічного підходу через інтеграцію традиційних засобів із сучасними технологіями соціально-екологічної практики. Зроблено висновок, що такий підхід сприяє гуманізації освітнього процесу, формуванню толерантності, навичок міжкультурної комунікації та громадянської відповідальності, що повною мірою відповідає пріоритетам міжнародної стратегії освіти для сталого розвитку.

Ключові слова: *етнопедагогіка, екологічна культура, гуманітарна парадигма, освіта для сталого розвитку, етнокультурні традиції, аксіологія екологічної освіти, екоетика, полікультурна освіта, емпатія до природи.*